

Laadukkaan sijaishuollon toimintaedellytykset on turvattava

Merkitykselliset ihmissuhteet muodostavat laadukkaan sijaishuollon ytimen. Se edellyttää, että sijaishuollossa toimivilla aikuisilla on mahdollisuus luoda luottamuksellinen suhde lapseen. Lisäksi on huolehdittava, että koko palvelujärjestelmämme vastaa yhdessä lasten kokonaisvaltaisen tuen tarpeeseen.

Lapsella on oikeus turvalliseen sijaishuoltoon. On varmistettava, että sijaishuolto perustuu aina lapsen hyvään kohteluun ja lapsi tietää oikeusturvakeinoistaan. Lisäksi lapsen vanhemmilla ja läheisverkostolla on oltava mahdollisuus saada riittävästi tukea. Perhehoitajat ja ammattilaiset tarvitsevat tukea tehtäväänsä ja mahdollisuuksia vahvistaa osaamistaan jatkuvasti.

Julkisen vallan vastuu sijoitettujen lasten kasvun ja kehityksen turvaamisesta on suuri. Laadukas sijaishuolto edellyttää panostusta lastensuojelun tutkimukseen ja kokonaisvaltaista sijaishuollon kehittämistä.

Suosituksukset

1. Lapsen yksilölliset tarpeet ja kokonaisvaltainen tuki on huomioitava koko sijaishuollon ajan.
2. Lapsen oikeusturvaa ja osallisuutta sijaishuollon aikana on vahvistettava.
3. Sijaishuollon arjen on oltava lapselle turvallista.
4. Sijaishuoltoa tulee kehittää kokonaisvaltaisesti ja tutkittuun tietoon perustuen.
5. Sijaishuollon aikaista lapsen vanhempien ja läheisverkoston tukea on vahvistettava.

TERMIEN SELITYKSET

Sijaishuolto

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella.¹

Huostaanotto

Huostaanotto on lastensuojelun viimesijainen ratkaisu. Se tarkoittaa, että lastensuojelun avohuollon tukitoimet on todettu riittämättömiksi ja sijaishuolto arvioidaan lapsen edun mukaiseksi. Huostaanottoon päädytään, jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa hänen terveyttään tai kehitystään. Huostaanotto voi olla ratkaisu myös silloin, jos lapsi itse vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään.²

Sijaishuollon muodot

Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla.³ Perhehoidolla tarkoitetaan toimeksiantosuhteista perhehoitoa (sijaisperheet) tai luvanvaraista perhehoitoa (ammattilliset perhekodit). Laitoshuolto tarkoittaa lastensuojelulaitoksissa toteutettavaa sijaishuoltoa. Lastensuojelulaitoksia ovat esim. lastenkodit, nuorisokodit ja koulukodit.⁴

Suositus 1.**Lapsen yksilölliset tarpeet ja kokonaisvaltainen tuki on huomioitava koko sijaishuollon ajan.**

Lastensuojelun kokemusasiantuntijoiden viestit osoittavat, että lapselle tärkeää sijaishuollon aikana on ihmissuhteet. Sijoitetun lapsen etu on, että hänen ympärillään olevat aikuiset eivät vaihdu ja lapsi voi luoda luottamuksellisen suhteen aikuiseseen.⁵ Tämän vuoksi sijaishuollon ammattilaisten ja perhehoitajien pysyvyyteen tulee kiinnittää huomiota.

Lapsen yksilökohtaiset tarpeet tulee huomioida ja lapsen tuen on oltava kokonaisvaltaista. Se edellyttää kaikkien ammattilaisten yhteistä vastuunkatoa ja sektorit ylittävää yhteistyötä. Palveluita tulisi kyetä räätälöimään tilannekohtaisesti.⁶ Etenkin erityistarpeisten ja vaativahoitoisten lasten tarvitsemää moniammatillista tukea ja sijaishuollon muotoja on kehitettävä monialaisesti.

Yksilöllisiä tarpeita vastaavan sijaishuolto- paikan valinta on keskeinen tekijä sijoituksen onnistumisen ja lapsen kuntoutumisen kannalta.⁷ Oikean sijaishuolto- paikan valinnalla voidaan vaikuttaa siihen, ettei sijaishuolto- paikkaa jouduta vaihtamaan.

Tällä hetkellä sijaishuolto- paikan valintaa ohjaa liikaa sattumanvaraisuus. Kuntakohtaiset erot sijaishuolto- paikan valintaan liittyvissä käytännöissä asettavat lapset valtakunnallisesti eriarvoiseen asemaan. Sijaishuolto- paikan valintaa tulisi kehittää yhteneväiseksi valtakunnallisesti, jotta jokainen lapsi saa hänen yksilölliset tarpeensa huomioivan sijaishuolto- paikan.⁸ Kaikki sijaishuollon eri muodot kattava sijaishuolto- paikkarekisteri helpottaisi oikean sijaishuolto- paikan valintaa.

Huolta on noussut siitä, ovatko hankintalainsäädäntö ja kilpailutukseen liittyvät menettelyt ristiriidassa lapsen tarpeista käsin lähtevän sijaishuolto- paikan valinnan suhteen.⁹ Hintaa ja hankintakäytännöt eivät saa ohjata sijaishuolto- paikan valintaa, vaan keskiössä on oltava sijaishuollon laatu, vaikuttavuus ja lapsen yksilölliset tarpeet.

Sijaishuollon laatukriteereitä¹⁰ tulisi hyödyntää hankinnassa ja kriteerit tulisi saattaa kansallisesti sitoviksi ja velvoittaviksi.

Lisäksi pitäisi tarkastella tutkimuksellisesti, mitä hankintalainsäädäntö ja kilpailutuskäytännöt merkitsevät laadukkaan sijaishuollon toteuttamisen kannalta.

Suunnitelmallisuus tuo lapselle ja nuorelle turvaa arkeen. Siirtymät sijaishuollosta kotiin, toiseen sijaishuolto- paikkaan ja jälkihuollon piiriin pitää pystyä tekemään ennakoiden ja lapsen yksilölliset tarpeet huomioiden. Tämä edellyttää eri toimijoiden yhteistyön saumatonta sujumista.

Jälkihuollon ikärajan nostaminen 25 vuoteen edellyttää jälkihuollon sisällöllistä kehittämistä ja riittäviä resursseja jälkihuoltotyöhön.

Suositus 2.**Lapsen oikeusturvaa ja osallisuutta sijaishuollon aikana on vahvistettava.**

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositti määrää- aikaisraportissaan Suomea kiinnittämään huomiota siihen, että lapset olisivat yhä tietoisimpia oikeusturvastaan, valitusmenettelytavoista ja yhteydenottotahoista.¹¹ Sijoitettujen lasten oikeusturvan toteutuminen vaatii jatkuvaa kansallista kehittämistyötä.¹²

Lasten tietoisuutta oikeusturvakeinoista on vahvistettava, ja heille sopivia tapoja epäkohtailmoitusten ja valitusten tekemiseksi tulee kehittää kansallisesti. Lasten osallisuutta tukevat käytännöt voivat edistää lapsenoikeusperustaisen sijaishuollon toteutumista. Lasten osallisuutta ja tietoisuutta oikeuksistaan voidaan vahvistaa esimerkiksi siten, että laitoshoidon omavalvontasuunnitelma laaditaan yhdessä heidän kanssaan.¹³

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valvoo lapsen edun toteutumista.¹⁴ Hänen roolinsa on keskeinen epäkohtien havaitsemisessa, lapsen kuulemisessa sekä siinä, miten lapsen oikeuksista ja oikeusturvakeinoista kerrotaan lapselle. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän roolin on oltava vahva sijoituksen alusta sen loppuun saakka. Sijoituksen aikaista lapsikohtaista seurantaan tulee vahvistaa varaamalla sijaishuollon sosiaalityöhön riittävät henkilöstöresurssit ja rajaamalla asiakasmäärä korkeintaan 25 lapseen työntekijää kohden.

Suositus 3.**Sijaishuollon arjen on oltava lapselle turvallista.**

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen kolmannen artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee taata, että lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavat laitokset ja palvelut noudattavat toimivaltaisten viranomaisten antamia määräyksiä. Nämä määräykset koskevat erityisesti turvallisuutta, terveyttä, henkilökunnan määrää ja soveltuvuutta sekä henkilökunnan riittävää valvontaa.¹⁵ Suomi on sitoutunut sopimukseen.

Sijaishuollon menneisyystutkimuksesta kuitenkin tiedetään, ettei sijaishuolto ole aina ollut sijoitetuille lapsille turvallista.¹⁶ Sijaishuoltoyksiköihin kohdistetussa valvonnassa ja lapsen asioista

vastaavien sosiaalityöntekijöiden tavoitettavuudessa on havaittu puutteita.¹⁷

Sijaisperheet tarvitsevat monipuolista tukea ja koulutusta sijoitusta ennen ja sijoituksen aikana.¹⁸ Sijaisperheiden rekrytointi on osa ennakkollista valvontaa. Sijaisperhettä tulee tukea kokonaisuutena ja muistaa, että siihen kuuluvat myös perheen muut lapset. Perhehoidon tuessa on huomioitava myös vankasti tuetun perhehoidon tarpeet.

Sijaishuollon ammattilaisten sekä toimeksiantosuhteessa toimivien ja luvanvaraisten perhehoitajien osaamista tulee vahvistaa jatkuvasti ja parantaa näin heidän mahdollisuuksiaan tehdä laadukasta työtä.

On syytä arvioida, millaista erityisosaamista sijaishuollon eri vaiheissa ja toiminnoissa tarvitaan. Muun muassa valvontaosaamisen vahvistamiseen on tarpeen kiinnittää huomiota.¹⁹

Sijaisperheiden (toimeksiantosuhteessa toimivat perhehoitajat) valvonnasta vastaa tällä hetkellä ainoastaan sijoittajakunta. Sijaisperheiden valvontaa voidaan vahvistaa kansallisesti luomalla perhehoidon ohjaukseen ja valvontaan erikoistunut maakunnallinen elin.²⁰

Laitosten ja ammatillisten perhekotien ohjauksen ja valvonnan parissa työskentelee monia toimijoita, mikä vaikeuttaa paikoin yhteistyötä ja tiedonkulkua. Sijaishuollon valvontaan ja ohjaukseen tulee vakiinnuttaa kansallisesti yhtenäinen ohjaus- ja valvontarakenne, jossa vastuut, yhteistyö ja tiedonkulku on selkiytetty.²¹ Lisäksi kuntien, aluehallintovirastojen ja Valviran valvonnan resurssien on oltava riittävät.

Tiedonkulun ja yhteistyön rakentumiselle laitoshoidossa ollaan luomassa kansallista sijaishuoltopaikkarekisteriä. Tämän lisäksi on luotava sijaishuoltopaikkarekisteri, joka kattaa myös perhehoitajat.

Suositus 4.

Sijaishuoltoa tulee kehittää kokonaisvaltaisesti ja tutkittuun tietoon perustuen.

Lastensuojelun sijaishuollon lainsäädäntöä ja sisältöjä on kehitettävä kokonaisvaltaisesti tutkimustiedon pohjalta. Sijaishuollon käytäntöjen, kehittämisen ja työntekijöiden osaamisen vahvistamisen tulee perustua tutkittuun tietoon.

Sijaishuollosta on varsin vähän tutkimustietoa.²² Lastensuojelun tutkimuksen rakenteita ja rahoitusta on vahvistettava kansallisesti. Tarvitsemme lisää tilastotietoa sijoitusten syistä, systemaattista tietoa sijaishuollon vaikuttavuudesta sekä hyvän hoidon ja kasvatuksen elementeistä sijaishuollon aikana. Tarvitsemme myös tutkimukseen perustuvia arvioinnin, tuen ja kuntoutuksen menetelmiä sekä tietoa sijaishuollossa arkeaan elävien näkemyksistä

ja sijaishuollon ohjauksesta ja valvonnasta.²³

Sijaishuollon aikaisten kasvatuksellisten keinojen ja lainmukaisten rajoitustoimenpiteiden välille on ollut hankalaa vetää rajaa. Rajoitustoimenpiteisiin liittyvän normiohjauksen kehittäminen tarvitsee tuekseen tutkimustietoa niiden käytöstä.²⁴ Lisäksi tulisi tutkia laajoja, mutta lapsen hyvän huolenpidon kannalta merkityksellisiä asioita, kuten kysymystä huostaanoton pysyvyydestä.

Lastensuojelun sijaishuollon kehittämisen suunnan määrittely edellyttää kokonaisvaltaista ja tutkittuun tietoon perustuvaa tarkastelua. On tärkeää muistaa, että kaikkeen valtakunnallisen kehittämistyön toimeenpanoon varataan riittävät resurssit.

Suositus 5.

Sijaishuollon aikaista lapsen vanhempien ja läheisverkoston tukea on vahvistettava.

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi, ja perheen jälleenyhdistämisen edellytyksiä on arvioitava, kun lapsi on sijoitettuna.²⁵ Sijoitetulle lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeitä, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpito on tuettava ja edistettävä.²⁶

YK:n lapsen oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei lapsen vanhempia tueta riittävästi sijaishuollon aikana.²⁷ Vanhemmat ja läheisverkosto tarvitsevat yksilöllistä tukea ja mahdollisuuksia tarkastella muuttunutta tilannetta sekä suhdetaan lapseen.

Sijoituksen aikana perheen kanssa tulee voida tehdä muutostyötä. Näin turvataan lapsen ja vanhemman tapaamisten toteutumista ja jälleenyhdistämisen edellytyksiä. Sijaishuollossa on varattava riittävät resurssit vanhempien ja läheisverkoston, kuten lapsen sisarusten ja isovanhempien, kanssa tehtävään työskentelyyn. Tuen muotoja tulee myös kehittää.

LISÄTIETOJA

Anna Tiili, erityisasiantuntija,
Lastensuojelun Keskusliitto
anna.tiili@lslk.fi
+358 45 8989 544

Julia Kuokkanen, erityisasiantuntija
Lastensuojelun Keskusliitto
julia.kuokkanen@lslk.fi
+358 50 5537 417

LÄHTEET

1. Lastensuojelulaki (2007/417) 10. luku 49 §.
2. Lastensuojelulaki (2007/417) 9. luku 40 §.
3. Lastensuojelulaki (2007/417) 10. luku 49 §.
4. Lastensuojelun käsikirja, Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (THL), viitattu 13.2.2020 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>
5. Mm. Kaijanen, Milja, Koskenkorva, Marjukka & Westlund, Onni (toim.) (2020) 101-kirjettä. Pesäpuu ry.
6. Sinko, Päivi (2016, 25-29, 32-36) Rajapinnoilla Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa. ISBN 978-952-7002-19-3 (pdf). Lastensuojelun Keskusliitto.
7. Sinko, Päivi (2016, 5-6) Rajapinnoilla Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa. ISBN 978-952-7002-19-3 (pdf). Lastensuojelun Keskusliitto.
8. Sinko, Päivi (2016, 32-36) Rajapinnoilla Lapsen erityisten tarpeiden huomioiminen sijaishuoltopaikan valinnassa. ISBN 978-952-7002-19-3 (pdf). Lastensuojelun Keskusliitto.
9. Laakso, Riitta (2013, 9-10) Mistä koti huostaanotetulle lapselle? Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätiö; Hoikkala Susanna & Lavikainen Ville. (2015, 8) Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Lastensuojelun Keskusliitto. ISBN 978-952-7002-10-0 (pdf).
10. Malja, Marjo, Puustinen-Korhonen, Aila, Petrelius, Päivi, Eriksson, Pia (toim.) (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8
11. CRC/C/FIN/CO/4. Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi. 2011, kohta 14.
12. Hoikkala Susanna, Kojo Raija, Tervo Jaana & Aaltonen Teija (2017). Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 19/2017.
13. Hoikkala, Susanna & Pollari, Pasi (2019,9) Meidän oma valvontasuunnitelma – Opas nuorten osallisuutta tukevaan omavalvontatyöhön lastenkodeissa Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 4/2019 ISBN 978-952-7002-38-4 (pdf).
14. Lastensuojelulaki (2007/417) 4. luku 24 §.
15. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, 3. artikla, 3. kohta.
16. Hytönen, Kirsi-Maria, Malinen, Antti, Salenius, Paula, Haikari, Janne, Markkola, Pirjo, Kuronen, Marjo ja Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22.
17. Valvira uutinen: https://www.valvira.fi/lajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/uutinen/-/asset_publisher/7CNS3oAUBTIJ/content/sijaishuollossa-olevien-lasten-ja-nuorten-oikeuksien-toteutumisessa-puutteita Viitattu 1.3.2020.
18. Valkonen Leena & Janhunen Tarja (2016) Tutkimustietoa perhehoidon kehittämiseksi. Katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010–2016. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos (THL) Työpaperi 45/2016.
19. Hoikkala Susanna, Kojo Raija, Tervo Jaana & Aaltonen Teija (2017). Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 19/2017.
20. Hoikkala Susanna, Kojo Raija, Tervo Jaana & Aaltonen Teija (2017, 17). Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 19/2017.
21. Hoikkala Susanna, Kojo Raija, Tervo Jaana & Aaltonen Teija (2017). Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 19/2017.
22. Hoikkala Susanna & Lavikainen Ville. (2015, 8) Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Lastensuojelun Keskusliitto. ISBN 978-952-7002-10-0 (pdf). (Ks. myös Puustinen-Korhonen Aila & Pösö Tarja (2010) Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? – Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Julkaisijat: Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Lastensuojelun Keskusliitto ja Suomen Kuntaliitto. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3.; Heino, Tarja (2014) Lastensuojelun pirullinen tehtävä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 286–308.; Pösö Tarja (2004, 203) Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Annamajja Puonti & Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelun tänään. Helsinki: Tammi, 202–213.; Pekkarinen Elina (2011) Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma. Verkkojulkaisu 51. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisotutkimusseura. Pekkarinen Elina, Heino Tarja & Pösö Tarja 2013, Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013):3, 337–341
23. Pekkarinen Elina, Heino Tarja & Pösö Tarja 2013, Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013):3, 337–341.
24. Hoikkala Susanna, Kojo Raija, Tervo Jaana & Aaltonen Teija (2017,21). Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 19/2017.
25. Lastensuojelulaki (2007/417) 9. luku 47 §.
26. Lastensuojelulaki (2007/417) 10. luku 54 §
27. CRC/C/FIN/CO/4. Sopimusvaltioiden yleissopimuksen 44 artiklan mukaisesti antamien raporttien käsittely. Päätelmät: Suomi. 2011, kohta 32–33.